

XÂY DỰNG THƯ VIỆN HẠT NHÂN - GIẢI PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ HOẠT ĐỘNG CỦA CÁC THƯ VIỆN ĐẠI HỌC VIỆT NAM

NCS. Nguyễn Văn Thiên

Phó Trưởng Khoa Thư viện - Thông tin (Phụ trách khoa)

Trường Đại học Văn hóa Hà Nội

Tóm tắt:

Thư viện là một bộ phận hợp thành trường đại học, là nhân tố không thể thiếu trong quá trình đào tạo và nâng cao chất lượng đào tạo của các trường đại học. Trong nhiều năm qua được sự quan tâm đầu tư của Đảng và Nhà nước, diện mạo và hoạt động của thư viện các trường đại học tại Việt Nam đã có rất nhiều chuyển biến tích cực. Tuy nhiên, bên cạnh đó Thư viện các trường đại học đang phải đối diện với nhiều rất nhiều khó khăn thách thức: Nguồn lực thông tin còn nghèo nàn; qui trình và nghiệp vụ quản lý chưa được thống nhất và chuẩn hóa; sự phối hợp liên kết, liên thông giữa các thư viện còn yếu. Trong bối cảnh đó giải pháp xây dựng các thư viện đại học hạt nhân tại Việt Nam là một xu thế tất yếu nhằm tạo nên sự liên kết hợp tác giữa các thư viện trong hệ thống khắc phục được sự hạn chế của mỗi thư viện và phát huy sức mạnh tổng thể trong sự thống nhất tập trung.

Đặt vấn đề

Trong hai mươi năm trở lại đây theo xu thế chung của giáo dục đại học thế giới, không những quy mô đào tạo của các trường đại học Việt Nam được mở rộng, mà số lượng các trường đại học mới mở cũng tăng lên không ngừng. Tính đến tháng 01/2011 cả nước có 414 trường đại học, cao đẳng; dự kiến đến năm 2020 cả nước có 580 trường trường đại học, cao đẳng (bao gồm 266 trường đại học, 314 trường cao đẳng), đáp ứng đào tạo 3,91 triệu sinh viên với quy mô 450 sinh viên/01 vạn dân (Theo báo cáo quy hoạch mạng lưới các trường đại học, cao đẳng giai đoạn 2011 – 2015 trong hội nghị giao ban trực tuyến quy hoạch mạng lưới các trường đại học, cao đẳng, dạy nghề của chính phủ ngày 07/6/2011). Số trường này hình thành theo các loại: Các Đại học quốc gia, Đại học vùng,

Đại học khu vực, Đại học trọng điểm, Đại học chuyên ngành và các trường Cao đẳng Trung ương, địa phương. Sự phát triển về quy mô của giáo dục đại học đã góp phần quan trọng vào công cuộc đổi mới, xây dựng đất nước và đáp ứng nhu cầu học tập của nhân dân.

Thư viện là một bộ phận hợp thành trường đại học, là nhân tố không thể thiếu trong quá trình đào tạo và nâng cao chất lượng đào tạo. Với tư cách là nơi cung cấp tài liệu đầy đủ, chính xác và nhanh chóng, thư viện đại học luôn đóng vai trò là “giảng đường thứ hai” và là “người thầy thứ hai” của đông đảo sinh viên. Trong nhiều năm qua được sự quan tâm của nhà nước thư viện các trường đại học đã có rất nhiều chuyển biến, minh chứng là nhiều dự án lớn đã được đầu tư, triển khai với sự ra đời của các thư viện, trung tâm thông tin, trung tâm học liệu hiện đại trên khắp mọi miền đất nước. Hoạt động của các thư viện này đã mang lại những đóng góp rất đáng ghi nhận trong sự nghiệp giáo dục đào tạo, nâng cao trình độ dân trí và công cuộc phát triển đất nước.

Thư viện các trường đại học Việt Nam hiện nay

Cùng với chủ trương đổi mới kinh tế đất nước, Đảng và Nhà nước đã ban hành nhiều chính sách và quan tâm chỉ đạo, đầu tư cả vật chất và con người để phát triển hệ thống thư viện các trường đại học và cao đẳng. Thực tế cho thấy, đã có nhiều thư viện, Trung tâm Thông tin - Thư viện (TT-TV) của các trường đại học, cao đẳng đã được đầu tư xây mới, cải tạo, nâng cấp ở mức độ qui mô khác nhau và bằng nhiều nguồn kinh phí khác nhau. Dự án xây dựng thư viện điện tử Đại học Bách khoa Hà Nội với toà nhà 10 tầng với các trang thiết bị hiện đại, tổng kinh phí đầu tư gần 200 tỷ đồng. Trung tâm học liệu Cần Thơ thuộc Đại học Cần Thơ tổng kinh phí đầu tư gần 10 triệu đô la... Bên cạnh đó còn có rất nhiều các thư viện đại học và các trung tâm học liệu khác được xây dựng như: Trung tâm Học liệu Thái Nguyên, Trung tâm Học liệu Huế, Trung tâm Học liệu Đà Nẵng... Nhiều thư viện đại học đã được trang bị các thiết bị hiện đại, nhất là thiết bị về công nghệ thông tin để thực hiện mục tiêu tin học hoá, tự động hoá các khâu nghiệp vụ, xây dựng Thư viện điện tử, phát triển hệ thống mạng thông tin. Những công nghệ mới tiên tiến trên thế giới cũng đã được một số thư viện đại học Việt Nam đưa vào áp dụng trong viện quản lý bạn đọc, tài liệu và các hoạt động khác. Ví dụ: Công nghệ nhận dạng đối tượng bằng sóng vô tuyến - RFID (Radio Frequency Identification). Các phần mềm

quản lý thư viện hiện đại như phần mềm thư viện tích hợp, phần mềm thư viện số, phần mềm công thông tin điện tử... được cung cấp bởi các công ty, tập đoàn trong nước và quốc tế đã được nhiều các thư viện đại học Việt Nam lựa chọn và đưa vào sử dụng như một công cụ hữu hiệu trong việc chuyển đổi phương thức quản lý và phục vụ từ thư viện truyền thống sang thư viện hiện đại. Việc đầu tư phát triển nguồn lực thông tin đặc biệt là các nguồn tin điện tử như sách, tạp chí, các cơ sở dữ liệu điện tử, xây dựng thư viện số được nhiều thư viện đại học quan tâm đầu tư ở những qui mô khác nhau. Các cơ sở dữ liệu sách điện tử, tạp chí điện tử trực tuyến có nội dung bao quát nhiều lĩnh vực khoa học do các nhà xuất bản, tập đoàn cung cấp thông tin có thương hiệu trên thế giới như: EBSCO, Blackwells, Science Direct, Springer... đã được bổ sung vào nguồn lực thông tin của các thư viện đại học, trung tâm thông tin lớn tại Việt Nam.

Tất cả những sự đầu tư đó và việc đổi mới công nghệ trong công tác thư viện thông tin đã bước đầu mang lại những kết quả khả quan. Dấu ấn ghi nhận đầu tiên là diện mạo các thư viện đại học đã thay đổi một cách rõ rệt. Các dịch vụ thư viện được cải thiện mang tính mở, thân thiện, tiện ích tạo nên sự thu hút đông đảo bạn đọc đến sử dụng thư viện. Điều này làm tăng hiệu quả hoạt động của các thư viện đại học. Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, trong bối cảnh hiện nay các thư viện đại học đang phải đối mặt với khá nhiều khó khăn thách thức. Tại Hội nghị thư viện các trường đại học cao đẳng lần thứ nhất do Bộ Văn hoá Thể thao và Du lịch phối hợp Bộ Giáo dục và Đào tạo tổ chức tại Thành phố Đà Nẵng (10/2008) đã nhận định: *"Thư viện các trường đại học đang phải đối diện với nhiều cơ hội và thách thức trong quá trình hội nhập, những khó khăn tập trung vào: Nguồn lực thông tin còn nghèo nàn cần được tăng cường; qui trình và nghiệp vụ quản lý chưa được thống nhất và chuẩn hóa; Bên cạnh đó sự phối hợp liên kết, liên thông giữa các thư viện còn yếu nên chưa tạo ra được một sức mạnh tập trung"*.

Có nhiều nguyên nhân dẫn đến những khó khăn các thư viện đại học đang phải đối mặt như sự hạn chế về nguồn kinh phí được đầu tư, sự phát triển không đồng đều giữa các thư viện trong hệ thống,... Tuy nhiên một nguyên nhân rất lớn cần đề cập đó là sự liên kết, hợp tác chia sẻ giữa các trong hệ thống thư viện đại học Việt Nam hiện nay còn rất yếu. Tại các quốc gia trên thế giới để tăng cường khả năng đáp ứng nhu cầu thông tin của bạn đọc và phát huy sức mạnh tổng thể trong sự thống nhất việc hợp tác liên kết giữa các thư

viện được xem như là một giải pháp hữu hiệu. Việc hình thành các liên hợp (Consortium) thư viện với nhiều hình thức hợp tác đa dạng đã giúp cho các thư viện (cả ở những nước phát triển) khắc phục được những khó khăn và phát huy được sức mạnh trong sự thống nhất.

Một số mô hình liên hợp Thư viện tại các trường đại học nước ngoài

+ Thư viện đầu mối HKALL (Hong Kong Academic Library Link) là một dự án nhằm thúc đẩy hoạt động chia sẻ nguồn lực thông tin được thực hiện bởi sự liên kết của 8 thư viện các trường đại học:

- Chinese University of Hong Kong
- City University
- Hong Kong Baptist University
- Hong Kong Institute of Education
- Hong Kong Polytechnic University
- Hong Kong University of Science and Technology
- Lingnan University
- The University of Hong Kong

HKALL sử dụng chung một phần mềm thư viện điện tử cho các trường thành viên. HKALL là thư viện đầu mối cho phép tất cả sinh viên và cán bộ của 8 trường đại học tham gia sử dụng tài nguyên và chia sẻ nguồn lực tài liệu với hơn 5 triệu tài liệu chuyên khảo sẵn có của 8 trường đại học tham gia. Họ cũng có thể yêu cầu sử dụng trực tiếp những tài liệu này và bạn đọc cũng có thể mượn về nhà. Trong trường hợp có những loại tài liệu bạn đọc cần mượn các loại tài liệu in không thể gửi qua HKALL, bạn đọc có thể đến các thư viện thành viên để gửi yêu cầu sử dụng tài liệu hoặc tới quầy mượn trả để được hướng dẫn chi tiết. Có đường liên kết chi tiết giúp bạn đọc tìm đến những thư viện thành viên. Mặc dù cách làm này nhiều nơi trên thế giới đã làm, tuy nhiên HKALL là thư viện đầu mối đầu tiên của Trung Quốc.

+ LCONZ (Library Consortium of New Zealand) được thành lập năm 2004 gồm 4 trường đại học:

- AUT University.
- Victoria University of Wellington.
- University of Waikato.
- University of Otago.

Mục tiêu của LCONZ là nhằm hợp tác trao đổi, phân phối nguồn lực thông tin và các loại hình dịch vụ thông tin với các trường đại học của New Zealand, để đảm bảo rằng sinh viên, cán bộ và các nhà nghiên cứu của các trường đại học của New Zealand có thể truy cập và sử dụng nguồn tài liệu và các loại hình dịch vụ này.

+ AARLIN Consortium (Academic and Research Library Network Consortium, Australia) bao gồm 08 trường đại học lớn của Úc liên kết phối hợp bổ sung và chia sẻ các nguồn tài nguyên điện tử, các nguồn tài nguyên nội sinh.

+ Tại Hoa Kỳ nhiều liên hợp hợp các thư viện được thiết lập nhằm chia sẻ nguồn lực thông tin và phối hợp hợp tác trong các lĩnh vực chuyên môn nghiệp vụ. Trong hệ thống thư viện các trường đại học có thể đề cập đến liên hợp các thư viện Boston - Library Consortium (BLC) gồm 16 thư viện đại học, các viện nghiên cứu ở Massachusetts và Rhode Island. Liên hợp này được thành lập và hướng tới mục tiêu liên kết chia sẻ thông tin thư mục. Các thư viện thành viên trong liên hợp có khả năng kết nối tra cứu đến mạng thư mục gồm trên 25 triệu tài liệu.

+ Tại Thái Lan dưới sự điều hành của Bộ Giáo dục Thái Lan một số liên hợp được hình thành và hoạt động trong qui mô liên kết cả nước, các liên hợp này hướng đến những mục đích khác nhau. ThaiLIS (Thailand Library Intergrated System) đây là liên hợp các thư viện đại học nhằm mục đích sử dụng chung nguồn tài liệu điện tử mua từ nước ngoài. Trong khi đó ThaiLIS - Union Catalog, lại hướng đến mục tiêu chia sẻ các cơ sở dữ liệu thư mục dưới dạng một mục lục liên hợp.

+ Tại một số quốc gia kém phát triển, đang phát triển như Bangladesh, Pakistan liên hợp các thư viện cũng đã được thiết lập ở những qui mô khác nhau. Tại Bangladesh liên hợp và mạng lưới thư viện được thành lập từ năm 2006 với sự tham gia của 45 thành viên

gồm các thư viện đại học, cao đẳng và thư viện công cộng. Tại Pakistan liên hợp các thư viện được thành lập từ năm 2003 với các thành viên gồm các trường đại học công và tư, các viện nghiên cứu và các tổ chức phi lợi nhuận.

Xây dựng các thư viện đại học hạt nhân tại Việt Nam

Tại Việt Nam mô hình hợp tác và liên kết chia sẻ nguồn lực thông tin giữa các thư viện và cơ quan thông tin trong nước đã được hình thành trong thời gian gần đây. Được sự bảo trợ của INASP (International Network for the Availability of Scientific Publications), một Liên hợp (Consortium) thư viện các nguồn tin điện tử đã ra đời với sự tham gia ban đầu là 25 thư viện lớn trong cả nước. Tính đến thời điểm này có trên 30 thư viện, trung tâm thông tin lớn trong cả nước tham gia liên hợp. Các thư viện tham gia cùng đóng góp kinh phí để bổ sung và dùng chung một số cơ sở dữ liệu điện tử, với mục đích là tiết kiệm kinh phí, tránh sự bổ sung trùng lặp giữa các thư viện. Sự ra đời của liên hợp này đánh dấu một bước phát triển quan trọng trong việc liên kết hợp tác giữa các thư viện Việt Nam. Sự kiện này mang một ý nghĩa lớn đặc biệt là trong bối cảnh các thư viện Việt Nam hiện nay đang còn gặp nhiều khó khăn về tài chính dành cho việc phát triển nguồn lực thông tin. Tuy nhiên do nhiều nguyên nhân nên hiệu quả hoạt động của liên hợp này còn có những hạn chế. Bất cập phải kể đến là các thành viên tham gia liên hợp đến từ nhiều hệ thống thư viện khác nhau: thư viện đại học, thư viện chuyên ngành, thư viện công cộng... Nhu cầu tin của bạn đọc tại các thư viện này rất đa dạng, chuyên sâu trong khi đó số lượng cơ sở dữ liệu điện tử do liên hợp này bổ sung được còn hạn chế. Hiện nay, liên hợp này đang phối hợp bổ sung và chia sẻ 01 cơ sở dữ liệu điện tử ProQuest Central. Số tiền đóng góp tuy không cao nhưng liên hợp chưa thu hút và giữ được đông đảo thành viên tham gia. Tại một số thư viện, bạn đọc đã phản ánh về sự phù hợp giữa nhu cầu tin của họ và khả năng đáp ứng của cơ sở dữ liệu này. Đây cũng chính là lí do cơ bản ảnh hưởng tới số lượng thành viên tham gia liên hợp. Trong thực tế, ở một số thư viện thành viên tham gia liên hợp việc khai thác thông tin từ các cơ sở dữ liệu còn khiêm tốn bởi nội dung của cơ sở dữ liệu này chưa thật bao quát được các lĩnh vực ngành nghề các trường đại học đang đào tạo. Điều đó dẫn đến thực trạng, để đáp ứng nhu cầu của người dùng tin một số thư viện đại học, các trung tâm học liệu đã tham gia liên hợp nhưng vẫn tiếp tục bổ sung các nguồn tài liệu điện tử một cách độc lập.

Qua việc tham khảo một số mô hình liên kết thư viện đại học tại một số quốc gia trên thế giới có thể nhận thấy việc liên kết các thư viện đại học là một xu thế tất yếu. Hoạt động này không chỉ cấp thiết với các quốc gia kém phát triển, đang phát triển mà còn được rất quan tâm tại các quốc gia phát triển như Hoa Kỳ, New Zealand, Úc... Mục tiêu của việc hợp tác liên kết cũng có sự khác nhau, có những liên hợp hướng đến việc chia sẻ các nguồn thông tin điện tử, có những liên hợp hướng đến cả việc trao đổi các dữ liệu thư mục và hợp tác trong các hoạt động chuyên môn nghiệp vụ. Từ thực trạng hoạt động liên kết của các thư viện đại học Việt Nam hiện nay và kinh nghiệm thực tế một số mô hình liên kết trên thế giới có thể nhận thấy cần có một giải pháp hữu hiệu nhằm liên kết các thư viện đại học Việt Nam đó là xây dựng các thư viện đại học hạt nhân.

Thư viện đại học hạt nhân là gì?

Theo quan điểm của Tiến sỹ Nguyễn Huy Chương "Các thư viện đại học hạt nhân sẽ là những trung tâm thông tin - thư viện đại học năng động, luôn luôn biến đổi, mang đầy đủ những phẩm chất, thành tố, năng lực hiện đại và quan trọng hơn cả là luôn luôn bắt nhịp với trình độ thư viện đại học tiên tiến trong khu vực và trên thế giới. Thư viện này có có vai trò như một mô gốc (hay tế bào gốc) trong công nghệ sinh học".

Mục tiêu của thư viện đại học hạt nhân

Mục tiêu của việc thiết lập các thư viện đại học hạt nhân nhằm tiết kiệm kinh phí đầu tư, nâng cao hiệu quả hoạt động của các thư viện thông qua việc tạo nên một sức mạnh tập trung. Các thư viện đại học hạt nhân sẽ là nơi chịu trách nhiệm tập trung các thư viện thành viên có cùng đặc điểm, tương đồng thành một hệ thống, tạo nên sự liên thông, liên kết giữa các thành viên để cùng nhau xây dựng, chia sẻ và khai thác nguồn tài nguyên thông tin, trao đổi và chia sẻ các vấn đề về chuyên môn nghiệp vụ nhằm thực hiện tốt nhất, hiệu quả nhất các nhiệm vụ của từng thư viện. Thư viện hạt nhân sẽ đảm đương vai trò lớn giúp các thư viện đại học thành viên nâng cao được năng lực đáp ứng nhu cầu thông tin thông qua việc tận dụng hợp lý nhất năng lực hiện có của từng thành viên và việc mở rộng diện nguồn tin mà người dùng tin có thể khai thác; gia tăng được số lượng người dùng tin chức năng của mỗi cơ quan; nâng cao tính tiện lợi trong việc khai thác, sử dụng các nguồn lực một cách hiệu quả nhằm giảm chi phí đầu tư.

Mô hình thư viện đại học hạt nhân Tại Việt Nam

Để việc liên kết thực sự phát huy được hiệu quả cần có sự phân hoạch chi tiết các thư viện đại học Việt Nam dựa trên những tiêu chí nhất định. Mục đích của việc phân hoạch là tìm ra nhóm những thư viện có nhiều điểm tương đồng về chức năng nhiệm vụ, nguồn lực thông tin, người dùng tin... và lựa chọn ra những thư viện có điều kiện tốt nhất đứng ra làm đầu mối (Thư viện hạt nhân). Như vậy sẽ có nhiều thư viện đại học hạt nhân tại Việt Nam, mỗi thư viện hạt nhân sẽ đại diện cho một số trường đại học có nhiều điểm tương đồng. Ví dụ:

- * Thư viện hạt nhân cho khối trường đại học về kỹ thuật.
- * Thư viện hạt nhân cho khối trường đại học về khoa học xã hội.
- * Thư viện hạt nhân cho khối trường đại học về văn hoá nghệ thuật
- * Thư viện hạt nhân cho khối trường đại học về kinh tế.
- * Thư viện hạt nhân cho khối trường đại học về y học.

....

Những yêu cầu đối với thư viện hạt nhân

+ Thư viện phải được hoạt động dựa trên một cơ sở công nghệ hiện đại, trên các phương diện: kỹ thuật, trang thiết bị, nguồn lực thông tin và chuyên môn nghiệp vụ.

+ Công nghệ và các hoạt động chuyên môn nghiệp vụ của thư viện phải luôn luôn cập nhật, đổi mới và chuẩn để đảm đương tư cách hàng đầu ở Việt Nam và tiên tiến trong khu vực.

+ Nguồn nhân lực của Thư viện hạt nhân là những người được đào tạo cơ bản, có năng lực và nhiệt tình. Do công nghệ luôn luôn được thay đổi nên các nhân viên này cũng luôn luôn phải được đào tạo lại ở những cơ sở đào tạo tiên tiến nhằm duy trì tư cách dẫn đầu của trung tâm.

+ Thư viện hạt nhân được thiết lập phải dựa trên các căn cứ đó là sự đồng thuận của các thư viện thành viên tham gia, sự quyết định của cơ quan quản lý nhà nước và đơn vị

chủ quản nhằm đảm bảo về tư cách pháp nhân và sự ổn định về nguồn kinh phí để duy trì hoạt động.

Kết luận

Với bối cảnh xã hội thông tin, nền kinh tế tri thức và hiện tượng bùng nổ thông tin trong một vài thập niên gần đây đã làm thay đổi rất lớn nhu cầu thông tin của xã hội. Điều này đã đặt các thư viện Việt Nam nói chung và các thư viện đại học nói riêng phải đối mặt với nhiều khó khăn và thách thức trong việc đáp ứng các nhu cầu tin của người dùng. Xây dựng thư viện hạt nhân liên kết các thư viện đại học là một xu thế tất yếu, một giải pháp có ý nghĩa lớn. Mục đích chính của giải pháp này là nâng cao năng lực và hiệu quả hoạt động của các thư viện đại học trong việc đáp ứng nhu cầu thông tin của bạn đọc, nhằm xây dựng một xã hội học thức, một xã hội được phát triển trên cơ sở nền kinh tế thông tin và tri thức. Hy vọng rằng trong một tương lai không xa mô hình này sẽ được triển khai tại hệ thống thư viện các trường đại học Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

1. Xây dựng thư viện hiện đại, góp phần nâng cao chất lượng đào tạo trong các trường đại học ở Việt Nam hiện nay/ Kỷ yếu hội nghị thư viện các trường đại học, cao đẳng lần thứ nhất. Đà Nẵng, 09/10/2008
2. Nguyễn Huy Chương. Đề xuất đổi mới thư viện đại học Việt Nam đáp ứng yêu cầu hội nhập quốc tế/ Kỷ yếu hội thảo quốc tế về thư viện. TP. Hồ Chí Minh, 28-30/8/2006
3. http://hkall.hku.hk/screens/hkall_2.html
4. <http://www.lconz.ac.nz/about.html>